

to improve the verbal expression of regulatory direction of Criminal Code of the Russian Federation. According to the analysis of Criminal Code of Ukraine some successful lawmaking decisions in order to make the language of Criminal law more clear and precise is proved. The relevant Ukrainian experience is worth deliberate attention of Russian lawmakers.

It is difficult even for a lawyer to subdivide encroachments on two types, the lack of clearly expressed in language form, understandable to "ordinary people" rules of protection against encroachments of the second kind lead to the fact that in Russia the defender himself often becomes a criminal.

In general, all of the foregoing allows us to conclude that a number of successful legislative decisions are found in the Criminal Code of Ukraine in terms of linguistic expression of criminal and legal regulations, and therefore, Ukrainian experience in this part deserves close attention of the Russian legislator.

Key words: Criminal Law as the language of Criminal Law, Comparative Criminal Law, Criminal Code of the Russian Federation, Criminal Code of Ukraine, lawmaking decisions.

УДК 343.97

Філей Ю. В.,

декан юридичного факультету Запорізького національного
технічного університету, м. Запоріжжя

ПРИЧИНИ, УМОВИ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНІЙ КОРИСЛИВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

У статті наголошено на необхідності виявляти закономірності злочинності, її причини та умови з метою вироблення найбільш ефективних заходів протидії цьому негативному, асоціальному явищу.

Зазначено, що безкарність, поряд зі швидкістю і відносною легкістю придбання досить великих матеріальних коштів, завдяки корисливим злочинам, стимулює кримінальне зараження суспільства.

Константовано, що у суспільстві з високим рівнем злочинності величезні кошти витрачаються на системи охорони людей, майна, громадського порядку, на забезпечення системи викриття і покарання численних злочинців. І все менше коштів залишається на освіту і культуру. У результаті така ситуація призводить до становлення на злочинний шлях все нових і нових людей і до розширення правоохоронної системи, витрат на неї дедалі масштабніших коштів.

Ключові слова: загальнокримінальна корислива злочинність, причини та умови злочинності, запобігання злочинам.

Постановка проблеми. Перелік злочинів не такий вже і різноплановий у різних державах і в різні історичні періоди. Посягання на життя та здоров'я, честь та гідність, конституційний устрій, громадський порядок, порядок виконання службових по-

вноважень, економічної діяльності, різні форми незаконного заволодіння чужим майном. Так, соціально-економічним відношенням ринкового типу притаманна висока корислива злочинність.

До загальнокримінальних корисливих злочинів належать і розбої, грабежі, вимагання тощо, в яких насильство використовується винятково як засіб досягнення корисливої мети. Загальнокримінальна корислива злочинність завжди посідала й посідає на цей час значне місце в структурі злочинності України, визнаючи її кількісну сторону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою дослідження зазначеної проблеми стали праці вітчизняних та зарубіжних фахівців з кримінально-виконавчого права, кримінології, кримінального права, зокрема: Антоняна Ю.М., Бандурки О. М., Бодюла Є. М., Василевича В. В., Глоточкина А. Д., Гуміна О. М., Гурова О. І., Дементьєва С. І., Денисової Т. А., Джансарасвої Р. А., Джужи О. М., Долгової А. І., Дрьоміна В. М., Єлеонського В. А., Ємельянова В. П., Закалюка А. П., Зелінського А. Ф., Колба О. Г., Костенка О. М., Куца В. М., Лебедева С. Я., Литвака О. М., Литвинова О. М., Лунєєва В. В., Мартиненко О. А., Мелентьєва М. П., Меркулової В. О., Міньковського Г. М., Олексієва А. І., Титаренка О. О., Трубникова В. М., Фаренюка С. Я., Шинкарьова Ю. В. та ін.

Мета. На підставі проведених досліджень сформулювати оновлений кримінологічний погляд на причини та умови загальнокримінальної корисливої злочинності.

Виклад основного матеріалу. Причина злочинності – це сукупність різних за характером і механізмом дії соціальних явищ, що породжують злочинність. Причина, виробляючи дію, породжує слідство. Для дії причини необхідні певні умови, які перетворюють можливість скоєння злочину на дійсність. Виділяються об'єктивні і суб'єктивні причини, а також антропологічні і соціальні тощо.

Необхідно виявляти закономірності злочинності, її причини та умови з метою вироблення найбільш ефективних заходів протидії цьому негативному, асоціальному явищу.

Кримінологи підкреслюють визначальну роль економічного фактора в генезі корисливої злочинності. Кримінологічні дослідження вказують на необхідність першочергового врахування

стану та розвитку виробництва, забезпечення наявних у населення потреб та інтересів. Причому не тільки споживчого характеру, але і тих, що стосуються процесу зайнятості населення, отримання стабільного й гідного доходу.

Певну кількість корисливих злочинів вчиняють особи, які мають дохід, нижчий прожиткового мінімуму, ці люди не можуть забезпечити самостійний заробіток, і яким держава, громадські організації, фонди не надають допомогу. Тобто через призму злочинності бачимо такі соціальні явища, як зростання кількості громадян, які перебувають за межею бідності, незастосування суспільством заходів з надання допомоги таким особам, зростання соціального розшарування за рахунок злочинної діяльності (люди бачать поряд з собою осіб, які збагатились за рахунок вчинення злочинів та не понесли кримінальної відповідальності), прорахунки у вирішенні проблем зайнятості населення, а також у виявленні та запобіганні злочинам, покаранні винних.

Необхідно враховувати, що падіння виробництва, безробіття ще й опосередковано впливає на злочинність. Так, людина втрачає кваліфікацію, ізолюється від трудового колективу з його позитивними аспектами впливу на особистість, нерідко зловживає алкогольними напоями, наркотичними засобами, що впливає на зростання загальнокримінальної злочинності; або включається у тіньову економічну діяльність, контрольовану організованою злочинністю; або, побоюючись опинитися в середовищі безробітних, виконує всі вказівки керівника на роботі, в тому числі і протиправні, не реагує на зловживання службовими повноваженнями або їх перевищення, що стимулює зростання корисливої злочинності.

Під час кримінологічного аналізу необхідно враховувати суб'єктивне сприйняття злочинцем соціальних умов. Наприклад, суспільством матеріальний рівень життя злочинця може оцінюватися як задовільний, а ним самим – як жебрацький. Іноді покарання пом'якшується, тому що у засудженого є неповнолітні діти, але фактично він про них не піклується, навпаки, забирає з дому і продає речі, виганяє дружину з дітьми з дому.

Під час аналізу соціально-психологічних факторів, у першу чергу, слід зазначити, що в суспільстві різко змінилися критерії цінностей. Якщо раніше праця являла собою ту цінність, на яку слід було орієнтуватися, то нині матеріальне благополуччя, неза-

лежно від способів його досягнення, визначає цінність людини значно більшою мірою, ніж його праця.

Існуюча в суспільстві суперечність між офіційними нормами поведінки і фактичною поведінкою частини населення пояснює, чому окремі індивіди йдуть на скоєння злочину. Широке поширення в наш час у суспільстві незаконного бізнесу, що приносить величезні доходи, породжує уявлення про дуалізм існуючих норм і законів.

Спеціально необхідно розглянути ті специфічні заходи, які безпосередньо спрямовані на усунення причин і умов крадіжок, грабежів, розбоїв, шахрайства та вимагання.

До них насамперед належать заходи технічні та організаційні:

- впровадження в практику оперативного диспетчерського зв'язку житлово-експлуатаційних контор, призначеного для здійснення контролю за допомогою технічних засобів за входами в під'їзди, підвали, на горища та інші підсобні приміщення житлових будинків;

- впровадження охоронної сигналізації в квартирах, випуск замків з посиленими індивідуально-потайними охоронними властивостями, технічне зміцнення дверних коробок і дверей, облаштування під'їздів кодовими замками;

- удосконалення організації патрульної служби поліції з обов'язковим урахуванням особливостей кримінологічної обстановки в житлових мікрорайонах;

- своєчасне усунення з вулиць осіб, які перебувають у нетверезому стані, як потенційних потерпілих або можливих злочинців;

- організація мешканців на вулицях, у скверах і у дворах житлових будинків;

- організація охоронюваних стоянок для автотранспорту;

- належне освітлення вулиць, дворів, будівель;

- своєчасне реагування на дрібні правопорушення, вчинені в громадських місцях, на факти побоїв, знущань, погрози.

Однією з умов, що сприяють вчиненню корисливих злочинів, є порушення правил зберігання, перевезення та передачі матеріальних цінностей, недоліки в організації праці та доборі кадрів.

У деяких випадках не потрібно створювати умови для вчинення корисливого злочину. Наприклад, коли у чоловіка, який стоїть спереду в автобусі, можна побачити висунутий з кишені

гаманець. Так, певний асоціальний тип людини з негативно деформованими потребами потрапляє в ситуацію можливого задоволення цих потреб та інтересів.

Певне значення для вчинення корисливих злочинів має поведінка самих потерпілих. Значна частина вуличних грабежів здійснюється щодо осіб, які перебувають у сильному ступені сп'яніння. Як і раніше трапляються факти, коли потерпілі самі створювали обстановку, що полегшує доступ злочинцям в оселі: залишали ключі в легкодоступних місцях, відкриті кватирки та вікна тощо.

У невеликих поселеннях, де всі практично знають один одного, майже не буває грабежів і розбоїв, нечасті крадіжки особистого майна.

Діяльність дозвільних установ відбивається на злочинах у сфері дозвілля, наприклад, крадіжки з метою придбати засоби на казино чи ігрові автомати.

Засоби масової інформації намагаються висвітлювати найвизначні випадки шахрайських проявів, залучаючи фахівців для надання порад щодо уникнення вказаних ситуацій. Але люди не можуть жити, нікому не довіряючи, думаючи, що це може бути з кожним, але не з ним. За статистикою, кожен п'ятий є азартною людиною і сам провокує злочинця зробити себе потерпілим.

Отже, безкарність, поряд зі швидкістю і відносною легкістю придбання досить великих матеріальних коштів, завдяки корисливим злочинам, стимулює кримінальне зараження суспільства.

Запобігання злочинності – це складна, багатоаспектна діяльність, яка поєднує усунення її причин та умов, а також правоохоронну діяльність, спрямовану на застосування передбачених законом заходів до осіб, які винні у вчиненні злочинів, та правовідновлювальну діяльність, спрямовану на усунення заподіяної шкоди та відшкодування збитків.

У суспільстві з високим рівнем злочинності величезні кошти витрачаються на системи охорони людей, майна, громадського порядку, на забезпечення системи викриття і покарання численних злочинців. І все менше коштів залишається на освіту і культуру. У результаті така ситуація призводить до становлення на злочинний шлях все нових та нових людей і до розширення правоохоронної системи, витрат на неї дедалі масштабніших коштів.

Слід погодитись із твердженням Даньшина І. М., що суспільство значно більше зацікавлено в тому, щоб не допустити злочин, ніж покарати особу вже після того, як вона завдала шкоду суспільним відносинам [1, с. 97].

Діяльність із запобігання загальнокримінальній корисливій злочинності ґрунтується на кримінологічній інформації: про стан та динаміку корисливих злочинів; про території та об'єкти, де здійснюється найбільша кількість таких злочинів; про осіб, які вчинили злочини проти власності і схильних до їх вчинення; про рівень латентності різних видів злочинів проти власності; про жертви цих злочинів; про соціальні наслідки зазначеної категорії злочинів; про стан і заходи попередження злочинів проти власності та ефективності їх застосування; про вплив на стан цих злочинів різних соціальних, економічних, політичних та інших процесів. При цьому необхідно виявляти не тільки причини та умови, що зумовлюють негативні тенденції злочинів проти власності, але і позитивні фактори, які слід вивчати і стимулювати.

На зміну періодам приватної помсти та композиції настав період запобігання злочинам, який панує в наш час. Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 1 КК, кримінальний закон має одним зі своїх завдань запобігання злочинам. Для здійснення цього завдання КК визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили (ч. 2 ст. 1 КК). Результат досягається не окремо закріпленим в нормі складом злочину й окремо передбаченим за його вчинення покаранням, а їх спільним впливом на свідомість людей.

Загальновідомо, що профілактика злочинності включає заходи щодо оздоровлення і економічної, і соціальної, і політичної, і духовної сфер життя суспільства. Притому на першому плані завжди перебувають саме ці заходи, які хоча безпосередньо і не впливають на злочинність, але є основою, що сприяє її поступовому скороченню. Кримінально-правові заходи є лише одними з численних ланок у процесі протидії злочинності, тобто кримінальний закон виконує службову роль у протидії злочинності.

Існування кримінально-правових заборон і санкцій, що містяться в законі, у виді кримінальних покарань попереджає всіх громадян про те, що ці заборони порушувати не можна. Перед-

бачені в законі санкції-покарання попереджають громадян потенційною можливістю їх застосування, погрозою покарання.

Ефект загальної превенції виникає в результаті взаємодії між санкціями та їх застосуванням у конкретних випадках. Погроза санкції повинна бути відправним пунктом з погляду загального запобігання, а головне завдання покарання полягає в тому, щоб зробити погрозу санкції реальною. Тобто механізм запобіжного впливу санкції на суспільну свідомість здійснюється у формі погрози призначення покарання за злочинне діяння ще до його вчинення у формі призначеного за вироком суду індивідуального покарання, а також у формі виконання цього покарання.

Однією з найбільш важливих та необхідних передумов ефективного превентивного впливу закону є суворе дотримання вимог ст. 65 КК щодо призначення покарання в межах, установлених у санкції статті Особливої частини, яка передбачає відповідальність за вчинений злочин. Урахування цієї вимоги припускає насамперед те, що в кожному конкретному випадку суд повинен орієнтуватися на ті види та обсяги покарання, які передбачені відповідною санкцією кримінального закону. Тобто санкція повинна бути загальнообов'язковою. Однак не можна говорити про загальнообов'язковість кримінально-правових санкцій тоді, коли в Загальній частині КК міститься стільки можливостей для їх часткового чи повного незастосування. Звичайно, закон повинен надавати суддям можливість вибору для того, щоб обвинувальний вирок міг відповідати ступеню тяжкості злочину та особі винного. Однак подібне не повинно виходити за межі соціальної обґрунтованості і підривати загальнозапобіжну функцію кримінально-правових норм. Зрозуміло, що кримінальний закон повинен регламентувати і незастосування санкцій. Проте більше половини злочинців звільняються від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК), у тому числі за тяжкі й особливо тяжкі корисливі злочини, а певній частині призначається більш м'яке покарання, ніж передбачене законом (ст. 69 КК). Не є винятком випадки одночасного застосування цих двох статей.

Таким чином, співвідношення між погрозою закону і практикою призначення покарання залишається дуже складним. На нашу думку, загальнозапобіжний ефект кримінального закону значно ослаблений через поширену практику застосування

звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК) і призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК), або призначення переважно мінімального покарання, що передбачене в санкції. Тому конфлікт між загальним і спеціальним запобіганням досягає великої гостроти. Поки більше половини засуджених звільняються від відбування покарання, у тому числі за тяжкі й особливо тяжкі корисливі злочини, очікувати від кримінального законодавства ефективного виконання його запобіжної функції не доводиться.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням сприймається в суспільстві як свого роду юридичне помилювання, що підриває довіру до системи кримінального правосуддя. Звичайно, громадську думку не можна вважати об'єктивним критерієм дійсної ефективності кримінального закону, однак саме існування уявлень про його недостатню ефективність негативно впливає на досягнення цілей загального і спеціального запобігання злочинам.

Запобіжна роль кримінального закону реалізується через психологічний вплив на свідомість громадян. Проте основна маса людей не цікавляться, які покарання встановлені законом за ті чи інші злочини, і вони не скоюють злочинів не через страх перед покаранням, а в силу своїх моральних переконань. Погроза законом звернена лише до тих, хто має намір вчинити злочин у силу своїх аморальних якостей, тоді як для більшості людей величина погрози байдужа, оскільки вони дотримуються правових норм добровільно, тому законслухняних громадян немає необхідності попереджати погрозою застосування покарання.

В юридичній практиці також трапляються випадки вчинення злочину під впливом злочинного оточення, найбільш до такого впливу схильні неповнолітні. У таких людей страх бути приниженими членами групи, піддатися насильству, втратити якийсь статус сильніше страху перед юридичними санкціями.

Злочинець часто діє, виходячи з припущення, що все обійдеться, а думка про те, що відбудеться, якщо його затримують, відходить на другий план. Тому підвищення ступеня невідворотності відповідальності веде до скорочення злочинності. Принцип невідворотності означає, що винні у вчиненні злочинів не повинні залишатися безкарними. Як тільки скоєно злочин та порушена кримінально-правова заборона, погроза закону повинна

ставати реальною і невідвотною. Суспільство повинно бути переконане в тому, що покарання не тільки передбачене в санкції, але й реально застосовується.

У злочинах проти власності для досягнення цілей загальної і спеціальної превенції важливе значення має не тільки невідворотність кримінальної відповідальності, але й невідворотність відшкодування заподіяної злочинцем майнової шкоди. Для багатьох злочинців відшкодування шкоди є більшою карою, ніж призначене покарання. На жаль, через неефективну систему відшкодування шкоди злочинці з легкістю ухиляються від його сплати. Відшкодування правопорушником заподіяної майнової шкоди відновлює лише майнові відносини, але не компенсує потерпілому витрат часу і праці на реалізацію покарання, а також моральних збитків. Відшкодування збитків повинно застосовуватися одночасно з кримінальним покаранням. Ефективність протидії злочинам проти власності, крім інших заходів, забезпечується і реальним відшкодуванням шкоди, заподіяною злочинцем.

Загальнозапобіжне значення покарання значно знижується за рахунок слабкої реалізації принципу невідворотності. Ступінь ризику бути викритим і засудженим має першорядне значення для запобіжного впливу кримінального закону. Хоч необхідно зазначити, що для досягнення мети загальної превенції першочергове значення має не реальне становище, що відображається в статистичних даних, а те, як ризик викриття сприймається населенням. На жаль, громадяни впевнені в тому, що значна частина злочинців, які скоїли злочини проти власності, не притягаються до кримінальної відповідальності.

Необхідно не тільки практично підвищувати рівень розкриття злочинів та притягнення злочинців до кримінальної відповідальності, а й широко інформувати населення про цей процес. Так, уява про низьке розкриття злочинів (незалежно від їх фактичного розкриття) негативно позначається на стані морально-психологічного клімату і є психологічним джерелом злочинної поведінки. Поширення повних статистичних даних через засоби масової інформації, безперечно, сприятиме запобіганню злочинів.

Тобто засобам масової інформації відводиться значна роль у протидії злочинності. Проте у кримінологічній літературі є точка зору про вплив ЗМІ в культивуванні «злочинної» ідеології. У

зв'язку з цим зазначається, що, по-перше, йде нагнітання страху перед злочинністю на тлі інформації, сповненої жахів і часто далекої від реальної дійсності. По-друге, не меншої шкоди завдає романтизація злочинного життя і моралі, зображення злочинця мало не героєм суспільства на сторінках публікацій ЗМІ. Це призводить до того, що серед населення, особливо молоді та підлітків, негативна соціальна поведінка набула привабливості. Висловлюються ідеї про те, що злочинний світ, «злодії в законі» – це частина культури, а злочинні «правильні» поняття легше і розумніше законів. І нарешті, ЗМІ активно сприяють руйнуванню духовної сфери життя суспільства в цілому: породжують аморальність, насильство, порнографію, виховують людей на ідеалах всездозволеності.

Поширення за корисливі злочини покарань, пов'язаних з обмеженнями матеріального характеру, доцільно з погляду досягнення мети спеціальної превенції. Реальне застосування таких видів покарання, на нашу думку, ефективніше, наприклад, звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі з випробуванням. Ефективність спеціальної превенції різко знижується, коли злочинець виплачує штраф не зі своєї кишені, а повертаючи лише частину награбованого. Тобто поряд зі стягуванням штрафу повинно здійснюватися повне відшкодування шкоди потерпілому.

Висновки. Проблема балансу прав потерпілих і обвинувачених є однією з ключових у протидії корисливій злочинності, оскільки сьогодні права потерпілих менш захищені, ніж права обвинувачених. Іноді злочинці вважають вигідним відбути певний строк позбавлення волі, але зберегти здобуте злочинним шляхом для свого матеріального забезпечення на довгі роки.

Необхідно законодавчо максимально стимулювати винного до добровільного повернення викраденого та відшкодування завданої шкоди. Найважливішим завданням повинно бути не лише покарання злочинця, а й відшкодування моральної та матеріальної шкоди, завданої потерпілому.

Отже, запобігання загальнокримінальній корисливій злочинності має будуватися з урахуванням особливостей детермінаційного, причинного комплексу цього виду злочинності.

Список використаних джерел

1. Даньшин И. Н. За преступление – наказание. Харків: Вища школа, 1975. 106 с.

Филей Ю. В.

ПРИЧИНЫ, УСЛОВИЯ И ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ОБЩЕУГОЛОВНОЙ КОРЫСТНОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

В статье сделан акцент на необходимости выявлять закономерности преступности, ее причины и условия с целью выработки наиболее эффективных мер противодействия этому негативному, асоциальному явлению.

Отмечено, что безнаказанность, вместе с быстротой и относительной легкостью приобретения достаточно больших материальных средств, благодаря корыстным преступлениям, стимулирует криминализацию общества.

Константировано, что в обществе с высоким уровнем преступности огромные средства тратятся на системы охраны людей, имущества, общественного порядка, на обеспечение системы разоблачения и наказания многочисленных преступников. И все меньше средств остается на образование и культуру. В результате такая ситуация приводит к становлению на преступный путь все новых и новых людей и к расширению правоохранительной системы, расходованию на нее все более масштабных средств.

Ключевые слова: *общегуловная корыстная преступность, причины и условия преступности, предупреждение преступлений.*

Filey Yu. V.

CAUSES, CONDITIONS AND PREVENTION OF GENERAL CRIMINAL CRIME

The paper notes that it is necessary to identify the crime patterns, its causes and conditions, in order to develop the most effective countermeasures this negative, asocial phenomenon.

It is noted that impunity, along with the speed and relative ease of acquisition of sufficiently large material resources, due to selfish crimes, stimulates the criminal infection of society.

It is stated that in a society with a high crime rate, huge funds are spent on the systems of people protection, property, public order, to ensure the system of exposure and punishment of numerous criminals. And less and less money remains for education and culture. As a result, this situation leads to the emergence of new and new people in the criminal way and to the expansion of the law-enforcement system, the cost of it more and more large funds.

The problem of balancing the rights of victims and accused is one of the key to counteracting mercenary crime, because today the rights of victims are less protected than the rights of the accused. Sometimes criminals find it advantageous to have a certain period of imprisonment, but to keep a criminal offense for their material support for many years.

It is necessary legislatively to encourage the perpetrator, as much as possible, to return the stolen voluntarily and to compensate the damage. The most important task should be not only to punish the offender, but also to compensate moral and material damage inflicted on the victim.

Key words: *common criminal crime, causes and conditions of crime, prevention of crimes, the law-enforcement system, victims' rights.*